

יושבת עליו" — היא, ולא דמה!⁽⁵⁾

נה-א נדה מטמאת את הנושא אותה. וכן מטמא דם נדה את הנושא אותו.

הטומאה מהמשא אינה נהיית רק בנשיאה

בפועל, אלא גם אם הנדה או דמה נמצאים על אבן רגילה [שדרכה של האבן הזאת להנשא], ומתחתיה של האבן נמצאים כלים או בגדים הרי הם נטמאים בטומאת משא, כדין נושא נדה או דמה — בדרגת ראשון לטומאה. [והאבן עצמה אינה טמאה!]

ואינו עושה מושב ומשכב. ועוד, מצורע גופיה, דעת ר"ת היא שאינו עושה מושב ומשכב אלא לטמא אוכלין ומשקין. ומתמצים התוס', שגם מצורע ומת ממעטינן מקרא ד"הזב", כדמסקינן הכא. ולביאור הר"ן זה אינו, שהרי מצורע שייך בו משכב ומושב.

ודעת ר"ת שמצורע אינו עושה משכב ומושב לטומאה חמורה, אך לטומאה קלה של אוכלין ומשקין הוא מטמא. וראה תוס' הרא"ש שתירץ כמו התוס', והוסיף, שאבן מנוגעת נמי עושה משכב ומושב לטמא אוכלין ומשקין, ולא ממעטינן מ"והזב" אלא מטומאה חמורה. [וכן נראה מהתוס' להלן ד"ה אף].

ולכאורה, לדעת הר"ן שהמיעוט לאבן מנוגעת ולדם הנדה הוא משום שלא יתכן בהם מושב ומשכב, אי אפשר לחלק בין טומאה חמורה לטומאה קלה, כיון שלא נתפס עליהם כלל שם משכב ומושב.

ויתכן לומר, שהרי שיטת ר"ת [בתוס' עירובין כז א ד"ה כל] היא שאף דבר שאינו ראוי למושב ומשכב שנתמעט מתורת משכב ומושב, לא נתמעט אלא מטומאה חמורה, אך עדיין מטמא טומאה קלה של אוכלין ומשקין. ויתכן שהביאור הוא, שיסוד טומאת משכב ומושב דזב אינו משום קבלת טומאה מן הזב, אלא עצם היותו משכב ומושב הזב גורם לו טומאה עצמית, ולפיכך הוא אב הטומאה כמו הזב, ולכן אינו יורד בדרגת הטומאה, ואינו כמו כל דבר המקבל טומאה שיוורד בדרגת הטומאה מהדבר המטמא אותו.

אך אפשר שכל זה אמור רק ביחס לטומאה החמורה שלו, אך כלפי הטומאה הקלה, אין צורך לומר שיש לו שם טומאה עצמית, כי גם אם הוא מקבל טומאה, הרי דינו הוא שטמא אוכלין ומשקין כשאר הנטמאין, ואם כן, יתכן שדברי ר"ת שבכדי להיטמא בטומאת מושב ומשכב צריך שיהא ראוי לכך, זה רק כלפי שם הטומאה העצמי של משכב ומושב, דבעי שיקרא "משכב הזב", אבל להיות נטמא בכלל מושב ומשכב כשאר הנטמאין אין צורך שיהא ראוי להיקרא משכב. ולפיכך סובר ר"ת כי אף דבר שאינו ראוי למשכב נטמא להיות מטמא בטומאה קלה של אוכלין ומשקין. ולפי זה יש לומר כן אף בדעת הר"ן.

5. פירש"י שאף שאין דמה עושה משכב אב הטומאה, אבל מטמא הוא את שתחתיו משום משא להיות ראשון. ומבואר מדבריו שטומאת משא אינה רק באדם אלא גם באבן ובכלים. ובגליון הש"ס לרעק"א ציין לדברי רש"י בשבת [פג ב ד"ה כרעו] שאין טומאת משא נוהגת אלא באדם. וראה בתוספתא [זבים ה'] והובאה בר"ש [שם ה' א'] שאין לך דבר שאין בו רוח חיים מטמא בהיסט, ראה שם הגהות הגר"א. ולדברי רש"י בסוגיין צריך לומר שדין זה הוא רק בהיסט, שיסוד טומאתו הוא על ידי שמנידו ממקומו, ובהיסט על ידי כלים אין זה מכוחו, אבל במשא, שיסוד טומאתו הוא זה שהדבר על גביו, שפיר מטמא אף דבר שאין בו רוח חיים.

אמר רב אשי: אמר קרא במשכב הזב, שמתמא באבן מסמא: "והנושא אותם".

"אותם" — מיעוטא הוא⁽⁷⁾.

שנינו במשנה: ובשר המת מטמא לח ויבש.

והוינן בה: מנלן שבשר המת מטמא אפילו כשיבש?

אמר ריש לקיש: אמר קרא "לכל טומאתו" — לכל טומאות הפורשות ממנו, בין לח ובין יבש.

בטומאת זב התחדש דין מיוחד של "אבן מסמא".

אבן מסמא היא אבן גדולה, שאין דרכה להנשא מחמת כובדה. ולכן, אם היו תחתיה כלים או בגדים, ומעליה דברים המטמאים את הנושא אותם — אין הבגדים והכלים שתחת האבן נטמאים מדין "נושא".

חוץ מאשר טומאת זב, שחידשה בו התורה שמתמא אפילו באבן מסמא. אי מה היא, הנדה או הזבה, מטמאה באבן מסמא, את הכלים או הבגדים שתחת האבן הגדולה, אף מדה הזבה נמי מטמאה באבן מסמא?⁽⁶⁾

ממושב ומשכב הוא לטהרו לגמרי, כל שאינו ראוי למושב ומשכב. והוכיחו כן מהתורת כהנים. אך בביאור הגמרא הסכימו עמו שהוצרכנו למיעוט אבן מסמא מטומאה קלה, שכל טומאת אבן מסמא היא לטומאה קלה, אף שנתמעט מטומאת מושב ומשכב. וראה תוס' כאן [ד"ה אף וד"ה אבן] שכל עיקר טומאת אבן מסמא היא רק טומאה קלה, ולא טומאה חמורה.

7. נציין בקצרה שיטות הראשונים ברבותא של טומאת אבן מסמא:

א. שיטת רש"י בסוגיין [ד"ה אין] שהרבותא היא בטומאת משא, שעל אף שהיא אבן גדולה שאינה ראויה להיטלטל, והיה מקום לומר שאין בה "מעשה משא", קא משמע לן שמתמא במשא.

ורש"י הולך כאן לשיטתו, שפירש [בד"ה היא] שהמיעוט הראשון, "היא" ולא דמה, ממעט שאין הדם עושה משכב אב הטומאה, אבל מטמא הדם את שתחתיו משום משא, להיות ראשון. ומבואר, שכל משכב הזב נטמא גם משום משא, ועל זה קאי המיעוט השני של דם הנדה באבן מסמא, שכאשר המשכב נושא

הסדרי טהרה [ק"צ סוס"ק ל"ג] העלה לפי דברי רש"י כאן שאם נמצא כתם על דבר שאינו מקבל טומאה המונח בכלי המקבל טומאה, טמאה, הואיל והדם מטמא הכלי במשא. והמנחת חנוך [קסא] כתב, שרוב הראשונים סוברים שאין בכך טומאת משא לפי שאינה אלא באדם, ופסק כן להלכה לסמוך בכתמים דרבנן. אך לכאורה, אם האשה עצמה מחזיקה דבר שאינו מקבל טומאה שעליו הכתם, נטמאת האשה משום כתם. אמנם ראה בפרדס רימונים [בפתיחה לסי' ק"צ סוס"ק ד] דפשיטא ליה שאינה טמאה. והטעם פשוט, שכל טומאת האשה הוא מפני שמטמאין העד, ואם מטהרינן לעד הרי גם האשה טהורה. וראה נודע ביהודה [יו"ד נ"ב] ובשו"ת דברי חיים [ח"ב פ'].

6. ר"ת [בתוס' בעירובין כז א] מוכיח כשיטתו [ראה הערה קודמת] מכך שהיתה הוה אמינא שיטמא דם הנדה באבן מסמא אף לאחר שכבר נתמעט מתורת משכב ומושב, והרי כל טומאת אבן מסמא היא מתורת מושב ומשכב, ובהכרח שיש צורך במיעוט נוסף שלא תהיה אף טומאה קלה. והתוס' שם חלקו עליו, שודאי המיעוט

רבי יוחנן אמר: "או בעצם אדם או בקבר".
אדם דומיא דעצם, מה עצם — יבש, אף כאן
— יבש.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו — שיבש מאד עד דאפריך

אפרוכי.

לרבי יוחנן טהור כיון שאינו דומה לעצם,
שאינו נפרך. לריש לקיש טמא לפי שגם יבש
לגמרי מתרבה מ"לכל טומאתו"

מיתבי: בשר המת שהופרך — טהור!

מסמא, אך עיקר הפירוש שהיא אבן גדולה
כבירה כל כך שמונחת על הכלים, והזב יושב
עליה, שאין כבדו של הזב ניכר כלל כלפי
הכלים, ונתחדש, שמכל מקום מטמאין לבגדים
בטומאת משכב, ובאופן שיד הטהור או רגלו
תחת האבן התם נתחדש באבן מסמא דמטמאין
לטהור משום טומאת משא אף שבאמת אינו
נושא לזב כלל שאין ניכר כבדו.

עוד אופן פירשו התוס', שאם אצבעו של זב
נמצאת תחת האבן, והטהור יושב על גבי האבן,
נטמא הטהור מדין טומאת היסט של זב [אף
שאינן כבדו נרגש], ואפילו כלי חרס.

ד. הר"ש במסכת כלים [א ג] מבאר את
החידוש של אבן מסמא על פי שיטתו שבכל
טומאת משא לא סגי שהטהור נושא את
הטומאה, אלא בעינן גם שיזיז אותה. ובזב
התחדש שהנושא אותם נטמא גם בלא שיזיזם
כלל, וכגון שזב נמצא על אבן מסמא, ואצבע
הטהור נמצאת תחת האבן, אף על פי שלא הזיז
הזב כלל, נטמא הטהור במשא, מה שאין כן
במת, שאינו מטמא ככהאי גונא.

וחידוש זה נאמר גם בטומאת היסט, שאצבעו
של הזב תחת האבן, והטהור על האבן, אף על
פי שלא הזיזו הזב, נטמא. וכן נתחדש בטומאת
משכב ומושב, שכאשר הזב על האבן, והאבן על
המושב ומשכב, אף על פי שהמשכב לא הזיז את
הזב, נטמא. וכן להיפך, אם הטהור על האבן
שעל המשכב ומושב הטמאים, אף על פי שלא
זז מחמת המושב ומשכב, נטמא.

ראה עוד חזו"א זבים [ד א]. וראה עוד

אבן מסמא, ועל גבי האבן יש דם נדה, אינו
נטמא משום משא. ומיושבת קושיית התוס' מאי
סלקא דעתך שיטמא משום אבן מסמא אחר
שנתמעט ממשכב, כי המיעוט הראשון ממעט
אמנם ממשכב, אך עדיין נצרך מיעוט נוסף
ללמד שאין דם הנדה מטמא בטומאת משא על
גבי אבן מסמא.

ב. שיטת רש"י במסכת שבת [פב ב] שאבן
מסמא היא אבן המונחת על גבי יתדות, וזב
שוכב עליה, ונצא כלי תחת האבן, וטמא הכלי
מקרא "וכל אשר יהיה תחתיו". וראה תוס' [ד"ה
אבן] שהבינו לפירושו, שאין הריבוי בהלכות
משכב ומושב. והקשו על זה מהתורת כהנים,
האומרת שכלים אשר אינם ראויים למושב
ולמשכב אינם נטמאים, ואילו לפירש"י יש
לטמא אף אם אינם ראויים למושב ולמשכב.
ועוד, הרי מבואר בתורת כהנים שהריבוי לאבן
מסמא נלמד מ"וכל המשכב".

וראה חזו"א [כלים א א] שנקט בדעת רש"י
שמטמא אף אם יש הפסק אויר בין הכלי שתחת
האבן לאבן, ואין צורך שיהא הכלי שמתחת
רצוף לאבן. אמנם שנינו במסכת טהרות [ח ב]
שהמפקיד כלים אצל עם הארץ, רבי יוסי אומר,
אם מסר לו תיבה מלאה בגדים, בזמן שהיא
רוצצת טמאין מדרס, אם אינה רוצצת טמאין
מדף. ובחידושי הגר"א פירש, שאין טמאין
אלא רק טומאת מדף הקלה, משום דאיכא אויר
המפסיק בין הנדה למשכב. ומסיים הגר"א שזה
דלא כפירש"י בשבת.

ג. שיטת התוס' כאן, שיש כמה אופנים באבן

ופרכינן: והרי עור, דגזעו מחליף, והראיה:

דתנן: בהמה הגלודה שניטל ממנה העור והעלתה עור חדש במקומו, רבי מאיר — מבשיר לאוכלה, שלא נעשית טריפה כשניטל עורה, לפי שהוא יכול לחזור לקדמותו. וחכמים — פוסלין.

ואפילו רבנן לא קפסלי אלא משום דאדהכי והכי, עד שמופיע העור החדש, שליט בה אורא, ומתה לאחר מכן, ולכן היא טריפה, ולעולם גזעו מחליף.

ובכל אופן תנינן: אלו שעורותיהם מטמאים כבשרן — עור האדם!

ומשנינן: הא איתמר עלה:

אמר עולא: דבר תורה — עור אדם טהור! ומאי טעמא אמרו חכמים שהוא טמא?

גזרה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין [מרדעת] להמור⁽⁹⁾.

ואיכא דאמרי דפרכינן איפכא:

הרי עור, דאין גזעו מחליף, אלא רק מתקשה הבשר מלמעלה, ותנן: וחכמים פוסלין!

ואפילו רבי מאיר לא קא מבשר — אלא

ומשנינן: התם — דאקמח שהתפורר עד שנהיה דק כקמח, והוי עפרא.

מיתבי בין לרבי יוחנן ובין לריש לקיש⁽⁸⁾.

דתנן: כל שבמת — מטמא. חוץ מן — השינים, והשער, והצפורן, בשעה שפירשו מגופו של המת.

ובשעת חבורן למת — הכל טמא!

והרי שן היא דומיא דעצם, ומ"מ טהורין?!

ומשנינן: אמר רב אדא בר אהבה: דומיא דעצם, מה עצם — שנברא עמו בשעת הוולדו, אף כל — שנברא עמו. ושן לא נבראה עמו בשעת הוולדו.

ופרכינן: והאיכא שער וצפורן, שנבראו עמו — וטהורין?!

אלא, אמר רב אדא בר אהבה: דומיא דעצם, מה עצם — שנברא עמו ואין גזעו מחליף, שאם ניטל העצם — שוב אינו חוזר וגדל עצם אחר במקומו, אף כל שנברא עמו ואין גזעו מחליף.

יצאו השינים — שלא נבראו עמו.

יצאו שער וצפורן, שאף על פי שנבראו עמו — גזעו מחליף.

השני. ועיין ברמב"ם [משכב ומושב ז' ח', וכן בפרק ח' ד] ובחידושי הגר"ח הלוי שם, ובהרחבה בחברותא למסכת כלים.

8. פירש"י, אך התוס' [ד"ה חוץ] פירשו דלא פריך אלא לריש לקיש עיי"ש.

9. התוס' [ד"ה שמא] הקשו, היאך יעשה כן,

פירוש הרע"ב במשניות טהרות [ח ב].

ראה חזו"א [כלים א א] שהעיר כי למסקנת התוס' שיש רבותא באבן מסמא לענין טומאת משא כשאצבע הטהור תחת האבן אם כן, אין הכרח כלל לומר שעיקר טומאת אבן מסמא אינה אלא טומאה קלה, ודלא כמהרש"א בתוס' [ד"ה אף]. וראה עוד בריטב"א שהעיר כן.

ראה עוד בפיר"ש [כלים א ג] בפירושו

משום דקרייר שמתקשה בשרא דבהמה מלמעלה, וחייא, ולעולם אין גזעו מחליף.

ובכל זאת אמר עולא: דבר תורה — עור אדם טהור!?

ומשינין: כי איתמר דעולא — אסיפא איתמר:

דתנן התם בסיפא: וכולן, כל העורות שמטמאים כבשרן, שעבדן או שהילך בהן כדי עבודה — טהורין, לפי שבטלו מתורת בשר, הויז מעור אדם.

ועל כך אמר עולא: דבר תורה — עור אדם כי עבדו טהור. ומה טעם אמרו חכמים טמא — גזרה שמא יעשה אדם עור אביו ואמו שמיחין.

ותו פרכינן: והרי בשר, דגזעו מחליף, ובכל זאת טמא!?

ומשינין: אמר מר בר רב אשי: בשר שניטל נחשב אין גזעו מחליף. לפי שאינו מתרפא כולו לגמרי כבעבר, אלא נעשה מקומו צלקת.

שנינו במשנה: אבל הזוב אינו מטמא אלא כשהוא לח.

והוינן בה: זוב — מנלן בכלל שהוא מטמא?

ומשינין: דתניא: "זובו טמא" — לימד על

הזוב שהוא טמא.

והלוא דין הוא שיטמא מקל וחומר, בלא צורך שיכתב במפורש בתורה?

כי אם לאחריים, האדם שיוצא ממנו הזוב, הוא גורם טומאה, לעצמו — לא כל שכן!

שעיר המשתלח יוכיה, שגורם טומאה לאחריים, למשלחו במדבר לעזאזאל — והוא השעיר עצמו עצמו טהור, על אף שמתרסק ואינו נשחט. לפי שדחיתו מהצוק שהיא מצוה, נחשבת לשחיטה המטהרת מידי נבילה [אך לא מתירה באכילה].

אם כן, אף אתה אל תתמה על זה, שאע"פ שגורם הזוב טומאה לאחריים — הוא עצמו טהור.

ולכן, תלמוד לומר: "זובו טמא" — לימד על הזוב שהוא טמא.

ואימא: הני מילי שמטמא הזוב במגע, אבל במשא — לא, מידי דהוה אשרין, שמטמא במגע אך אינו מטמא במשא!?

אמר רב ביבי בר אבוי: במגע לא איצטריך קרא — דלא גרע הזוב משכבת זרע המטמאת במגע.

כי איצטריך קרא — למשא⁽¹⁰⁾. נה-ב

והוינן בה: ואימא: במשא — מטמא הזוב אדם ובגדים; ואילו במגע, רק אדם —

טומאה בדילי טפי משום שחמור עליהם טומאה טפי. ב. עור המת אינו נאסר בהנאה. והריטב"א אינו מסכים עם תירוצו זה.

10. הקשו התוס' [ד"ה כ"י] שגם למשא אין צריך

הרי מת אסור בהנאה [הריטב"א מוסיף שאם שערו אסור בהנאה, אף שאינו מטמא, כל שכן עורו. מיהו דעת הרמב"ם הלכות אבל [יד כא] ששער המת אינו אסור בהנאה].

ומתריצים ב' תירוצים: א. משום גזירת